

He Kōrero Whānui

He Whakamārama

Ko te whāinga o te tukutuku ako he tautohu i ngā akoranga tāpua i roto i te wāhanga ako, ā, ka tuituia ēnā akoranga tāpua ki raro i ngā whakaaro whānui mō taua wāhanga ako. He rauemi hou te tukutuku ako hei whakamahinga mā te kaiako ki te waihanga i tētahi hōtaka ako e whai wāhi mai ai ngā akoranga matua katoa o taua wāhanga ako.

Ehara i te mea e herea ana te tukutuku ako ki tētahi whakaraupapatanga ako kotahi. Ka tīmata pea te raupapatanga ako i tētahi horopaki ako e hāngai ana ki te taiao o te kura, i tētahi āhuetanga rānei e ngākaunui ana ngā taura. Ka hāngai pū pea tēnei kaupapa ako ki tētahi whakaaro whānui, heoi kei reira hoki ōna kōtuituinga ki ētahi atu whakaaro whānui. Kua waihangatia mai ngā tukutuku kia wātea ai te kaiwhakaako ki te whakarite hōtaka ako tāwariwari, mārama anō hoki.

Ka oti ngā puka ārahi i te whakaako me te aromatawai te waihanga, ka whakatauiratia ki ētahi horopaki e kitea ai te hāngai ki ngā whakaaro whānui. Heoi anō, ehara i te mea e herea ana, e toka ana rānei ēnā taura. Ko ngā horopaki ka whakatauiratia, ka taea hoki pea i ētahi atu whakaaro whānui.

Mā te tukutuku aromatawai hei tautohu ngā akoranga e tōtika ana mō te whiwhi tohu, ā, ka whakatau iho hoki i ngā paerewa hei whakatutuki i tēnā tohu, te momo aromatawai me te taumaha o ngā whiwhinga. Kia mahara anō hoki, ehara i te mea he whakamātautau ā-pepa anake te aromatawai ā-waho; arā anō ngā kōwhiringa hei whakatutuki i te aromatawai ā-waho. Ā, pērā anō i te tukutuku ako, ehara i te mea e herea ana, e toka ana rānei ngā whakaraupapatanga aromatawai, engari kua whakaritea kia ngāwari te whakahāngai ki ngā marautanga ā-kura.

Te Waihanga Tukutuku

I waihangatia mai ngā tukutuku e ētahi ohu mātanga e mātau ana ki tēnā wāhanga ako, ki tēnā wāhanga ako. Nā rātou nei ngā whakaaro whānui mō ia wāhanga ako i waihanga. Ko ngā akoranga tāpua ngā akoranga kāore nei e tika ana kia mahue, kia whakarerea noatia. He rerekē i ia wāhanga ako, nā te rerekē o ngā tikanga me ngā ritenga i ahu mai ai ēnā mātauranga. Heoi anō, he āhuetanga ako kei tēnā, kei tēnā i pūtakea mai i ēnei momo mōhiotanga e toru e whai ake nei:

- te maumahara me te tātai meka;
- te mātau ki ngā whakaaro me te whakahāngai ki ngā horopaki huhua;
- ngā tukanga waihanga, whakamātautau hoki i ētahi mātauranga hou i roto i te kaupapa ako, tae atu ki ngā pūkenga me ngā mōhiotanga tukanga.

I hangā mai ngā tukutuku kia māmā ai tā te kaiwhakaako whakarite hōtaka ako e whai wāhi mai ai ngā taura huhua rerekē me ō rātou tāera ako.

Te Hangarau

Te Iho o Hangarau

Tatū mai rā ki tēnei whare auaha, ki tēnei whare hanganga, ki tēnei whare whakaharatau, ki tēnei whare kōrero, ki tēnei whare matarau. Kuhu mai rā ki te whare e kitea ai, e rangona ai, e mārama ai, e rangatira hoki ai ngā mātauranga o onamata, o inamata, o anamata o te Hangarau i roto i *Te Marautanga o Aotearoa*.

Mai i te whakaharatau hangarau a ō tātou tīpuna tae noa ki ngā tukanga hangarau o te ao hurihuri, i whakatakotohia e ō tātou tūpuna he huarahi hei whāinga mā tātou.

Ehara te tangata Māori i te tauhou ki te iho o tēnei mea te hangarau, nō mua kē atu i a tātou tōna whakapapa. Nō te wā i a Ranginui rāua ko Papatūānuku, i a Māui-tikitiki-a-Taranga, i a Tāwhaki, tae rawa atu ki te wā o ō tātou tīpuna, heke iho, heke iho ki a tātou e noho nei. Kua tukuna iho ngā kōrero, ngā mātauranga, ngā rawa me ngā whakakitenga hangahangarau e ō tātou tīpuna ki a tātou e kawē tonu nei i tō rātou auaha me tō rātou matatau ki te āpōpō.

Tēnei te Hangarau te tō nei i a tātou ki te ao tūroa e!

Te whitake o te hangarau – he mea tango i *Te Marautanga o Aotearoa*

Me whitake ngā kaupapa hangarau kia kore ai e whāia mō te kore noa iho. Mā te hangarau ka tū rangatira te ākongā. Hei whakahiato i ngā mōhiotanga hangarau, ka tīmata i te ao Māori me tōna hāngai ki te ao hurihuri. Me aro anō ki ngā uara, ngā pūkenga, me ngā mōhiotanga hangarau o te ao e taunga ana te ākongā.

Te hanga o tēnei wāhanga – he mea tango i *Te Marautanga o Aotearoa*

E rua ngā whenu, ko Ngā Āhuetanga Matua o te Hangarau me Te Whakaharatau Hangarau. Kātahi ka taka mai ki ngā aho hangarau e rima. Ko te Hangarau Kai, ko te Hangarau Koiora, ko Ngā Hanga me ngā Pūhanga Manawa, ko Te Hangarau Matihiko, ko Te Tāhiko me te Hangarau Whakatina.

Te ākongā hei 'kaihangarau' – i hua mai i ngā whakawhitiwhiti mō te Hangarau i *Te Marautanga o Aotearoa*

Ka kitea i ā tātou kōrero tuku iho ngā āhuetanga o te hangarau me ngā pūkenga hangarau o ō tātou tīpuna. Tūturu, he kaihangarau tātou pēnei i a Tāne me tana pokepoke i a Hineahuone ki ngā one i Kurawaka. Kia rangahaua ngā kōrero tuku iho i runga i te tirohanga hangarau, ka tino kitea tēnei āhuetanga, ka tino mārama hoki tēnei whakaaro.

Ngā Whakaaro Whānui me ngā Akoranga Tāpua

He mea tango ēnei rerenga i te wāhanga ako Hangarau o *Te Marautanga o Aotearoa*:

I te Taumata 6 o te marautanga, ka tautohu, ka tūhura te kaihangarau i tōna taiao whāiti, mā te ako i ngā mātauranga Māori, te wānanga me te hanga tukanga hoahoa.

I te Taumata 7 o te marautanga, ka tautohu, ka tātari, ka parahau, ka matapaki te kaihangarau i tōna taiao whāroa, mā te whakawhanake i ngā mātauranga Māori, te tautohu i te hunga whaipānga me te urupare ki ngā pānga o te wā.

I te Taumata 8 o te marautanga, ka āta arohaehae te kaihangarau i tōna taiao whānui, mā te whakawhanake i ōna mōhiotanga hangarau, kia whai ia i ngā māramatanga hou e tika ana mō te hunga whaipānga.

Mā ngā whakaaro whānui te matū o te wāhanga ako Hangarau e kapo, e kōpaki. Mā ngā akoranga tāpua e tohu me pēhea tā te ākonga aruaru i ngā whakaaro whānui i ia taumata o te marautanga.

Ngā Whakaaro Whānui

Whakaaro Whānui 1: Toitū te taiao

E whakaaweawe ana te taiao i tō tātou reo, i ā tātou mahi, i te āhua hoki o tā tātou haere i tēnei ao. Mā ngā hangarau me te whakamahinga o ngā hangarau e hāpai te kaihangarau ki te whakaaro ki te toitūtanga o te taiao.

Whakaaro Whānui 2: Tangata – Māui hangahangarau

Ko te tangata kei te pūtake o te whanaketanga o te hangarau – ōna whakaaro, āna mahi, āna hanga. Me whai wāhi te kaihangarau ki te whakamātau, te whakaharatau me te whakawhanake i ōna pūkenga me āna hanga kia whaihua aua hanga mō te tangata me te taiao.

Whakaaro Whānui 3: Taputapu – hanganga kanorau

Ko ngā taputapu hangarau kei te whakaea i ngā hiahia kanorau. Me whai wāhi te kaihangarau ki te hoahoa, te whakahou me te whakamātau i ngā hanga, ngā tukanga me ngā whakaaro nui. Ka kimihia, ka rangahaua ngā pānga o ēnei hanga ki te tangata me ōna hiahia.

Whakaaro Whānui 4: Te tikanga me te tukanga

Kia mātāmua te noho mai o te mātauranga Māori, ngā kōrero tuku iho me ngā tikanga Māori hei hoa pāhekoheko ki te tukanga hoahoa i ngā hanga hou.

Te Wetewete i ngā Paerewa

Taumata 1 – Tautohu, tūhura

1.1 Te tautohu i tētahi kōrero tuku iho he āhuatanga hangarau ōna

Mā tēnei paerewa e whai wāhi ai te kaihangarau ki ngā kōrero tuku iho e whakaahua ana i ngā mahi hangarau a te Māori, e mārama ai hoki ki te tukanga hangarau.

1.2 Te whai i tētahi tukanga hoahoa hei whakaputa i tētahi hanga

Mā tēnei paerewa e whai wāhi ai te ākongā ki te tautohu me te tūhura i ngā tukanga hangarau ki te whakaputa i tētahi hanga.

1.3 Te whakamahere me te whai whakaaro ki te toitūtanga o te taiao

Koinei tētahi paerewa e aro ana ki ētahi wāhanga o *Ngā Āhuatanga o te Hangarau* e ai ki *Te Marautanga o Aotearoa*. Mā tēnei paerewa e pai ake ai tā te kaihangarau whakaaro ki te toitūtanga o te taiao – ki ngā rawa, ngā tukanga, te ora o te hanga me te huri o te hanga hei para.

1.4 Te whakaahua i te tukanga i whāia hei taunaki i ngā whakatau

Ka whakatakotoria i konei te tukanga hangarau kua tautohua, kua whiriwhiria, kua whāia hoki e te kaihangarau ki te whakaputa hanga. *He aha ngā whakataunga? He aha ngā panonitanga? He aha rā ngā whakaaro i ārahi i ā rātou mahi, ā, he aha hei mahi mā rātou ki te whakapai ake i te tukanga?*

Taumata 2 – Tautohu, tātari, parahau, matapaki

2.1 Te whai whakaaro ki ngā uara o te Māori i tētahi take hangarau

Me kite i konei te mārama o te kaihangarau ki ngā hiahia me ngā uara o te tangata Māori me te parahau i ngā whakataunga i whāia ki te whakaea i aua hiahia. E tika ana kia kitea hoki ngā pūkenga o te kaihangarau ki te whakamahi i ngā tū hangarau.

2.2 Te tātari i tētahi tukanga hoahoa hei whakaputa i tētahi hanga

Mā tēnei paerewa e whai wāhi ai te kaihangarau ki te whakaahua i tōna mārama ki ngā tukanga hangarau mā te tātari i ngā tukanga me te āta whiriwhiri i tērā kua tautohua ki te whakaputa i tētahi hanga.

2.3 Te whakaputa hanga ka whai whakaaro ki te toitūtanga o te taiao

E tika ana kia whakaarohia e te kaihangarau ngā pānga me ngā painga o te hanga e whakaputaina ana mō te toitūtanga o te taiao. Me kite te hōhonutanga o tana whai whakaaro i roto i te hanga. Me whakaaro hoki ia ki ngā rawa e whakamahia ana me te ora o aua rawa haere ake nei.

2.4 Te whakaatu tukanga hei taunaki i ngā whakatau

Ko te whitiauau tētahi o ngā āhuatanga e whai wāhi nui ana ki ngā tukanga hangarau. Me kite i konei te whanaketanga o ngā pūkenga whitiauau o te kaihangarau hei āwhina i a ia ki te parahau i ana whakataunga. Me āta kohikohi hoki ngā mauhanga e whakaatu ana i ngā tukanga i whāia.

Review of Achievement Standards

Taumata 3 – Arohaehae

3.1. Te arohaehae i tētahi take hangarau

Mā tēnei paerewa e kitea ai te hōhonutanga o tā te kaihangarau arohaehae i tētahi take hangarau. Mā te arohaehae e hāngai ai te hanga ka whakaputaina ki te take hangarau. *E taurite ana te whai whakaarotanga ki ngā pānga o te hanga ki te taiao me te hapori? I pēhea tana whakarerekē i te tukanga, i ngā rawa rānei hei urupare ki ngā pānga kua kitea? He aha te hāngai o ngā hangarau kua whakamahia hei whakamārama ake i te take hangarau?*

3.2 Te kōtuitui i tētahi tukanga hoahoa hei whakaputa i tētahi hanga

Me whakaatu e te kaihangarau tana matatau ki te tukanga hoahoa mā te whakawhanake i tētahi tukanga kōtuitui, tukanga hāngai hoki mō te hoahoatanga o te hanga e whakaputaina ana. Me kite hoki i te tukanga te whakarāpopotonga o ngā rangahau.

3.3 Te whai māramatanga hou e toitū ai te taiao

Ka kitea te mārama o te kaihangarau ki ngā mahi toitū i te parahautanga me te arohaehae o ngā painga mō te taiao kua tohua e ia kia puta i tana hanga. Me hāngai hoki te hanga ki āna whakamahinga, arā, me whaitake.

3.4 Te arohaehae me te hopu i ngā pāpātanga o te tukanga i whāia me te hanga ka whakaputaina

Mā tēnei paerewa e kitea ai te hōhonutanga o te āhei o te kaihangarau ki te arohaehae i ngā pānga o tana hanga i roto i ngā tū horopaki pēnei i te porihanga, te taiao, te ahurea tangata, te ao tōrangapū me te ao ohaoha. Ka aro nui hoki tēnei paerewa ki te āhei o te kaihangarau ki te āta kapo i tana whai i tētahi tukanga hangarau.